

Куцак Г. М.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови**Національного університету «Кієво-Могилянська академія»**<https://orcid.org/0000-0001-7901-2669>*

СЛОВОТВІРНЕ ОСВОЄННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ ДЛЯ ПОЗНАЧЕННЯ ОПРЕДМЕТНЕНИХ ДІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Анотація. У статті описано словотвірне освоєння чужомовних лексем для позначення предметних дій на тлі тенденцій відбору дериваційних засобів і традицій словотворення в сучасній українській мові; систематизовано регулярно вживані іншомовні форманти й співвідносні з ними продуктивні питомі іменникові словотворчі суфікси; виявлено варіанти адаптування запозичених спільнокореневих структур.

Тривалий період словотвірне освоєння чужомовних номінативних одиниць пов'язували передусім з іменниками, що мають найбільше функційно розгалужений суфіксальний словотвір і як назви нових реалій завжди об'єктивно помітніші на тлі інших поняттєвих категорій. З-поміж новітніх запозичень-іменників наявно чимало тих, що виражають предметні дії. Звуковий лад і граматична організація української мови зумовлюють вибір користувачів: з двох спільнокореневих словотвірних структур із тим самим словотвірним значенням обирають переважно простішу, коротшу.

Мовна практика показала, що нові іншомовні морфеми постають в українській мові на тлі активного освоєння чужомовних лексем і внаслідок словотвірної асиміляції їхніх структур із регулярно повторюваними елементами. Останні двоє десятиріч, що відзначені в сучасному суспільстві стрімким засиллям англійців, з-поміж новітніх запозичень набагато помітнішими стали словотвірні структури з чужомовним формантом *-инг/-інг-*. Водночас для освоєння новітніх запозичень мовці дедалі більше залучають питомі українські словотворчі засоби. У цій тенденції особливо помітний продуктивний суфікс *-н'н'- / -ен'н'-*. Також простежуємо певну активність суфікса *-ств-*. Деякі спільнокореневі словотвірні моделі аналізованих іменників утворюють варіанти й функціують паралельно. Отже, виявляємо розширення корпусу «конкурентоспроможних» питомих словотворчих суфіксів в освоєнні деяких запозичених структур у сучасній українській літературній мові. Крім того, семантична близькість дієслів та іменників, що виражають предметні дії, зумовлює також регулярність певних префіксальних морфем в адаптованих іншомовних іменникових структурах.

Ключові слова: запозичення для позначення предметних дій, словотвірне освоєння, питомі словотворчі іменникові суфікси, запозичені форманти, чужомовні основи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завдан-

нями. Суфіксальну деривацію в сучасній українській літературній мові вважають основним ресурсом граматичного маркування номінативних одиниць. Тривалий період словотвірне освоєння чужомовних назв пов'язували передусім з іменниками, що мають найбільше функційно розгалужений суфіксальний словотвір і як назви нових реалій завжди об'єктивно помітніші на тлі інших поняттєвих категорій. Разом із морфемною будовою іншомовних іменників до української мови запозичено чимало суфіксальних формантів, виокремлених за допомогою зіставлення / співвіднесення спільнокореневих структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Динаміку й способи освоєння іншомовної лексики в сучасній українській літературній мові на тлі помітних глобалізаційних процесів; чужомовний вплив на лексикон українців, граматичну систему національної мови; запозичення словотворчих засобів і формування з ними нових дериваційних моделей досліджували О. А. Стишов [1], В. М. Фурса [2], М. І. Навальна [3], І. О. Коробова [4], Л. М. Архипенко [5], О. О. Тараненко [6], М. П. Баган [7], В. П. Олексенко [8] та ін. Потреба впорядкувати й кодифікувати щораз активніші новітні запозичення в суспільній мовній практиці постає дедалі частіше. Тож вивчення способів їх освоєння і, зокрема, словотвірного, завжди актуальне. Розв'язання лінгвістичної проблеми, пов'язаної з виваженням, нормативно підкріпленим адаптуванням чужомовних лексем, порушували Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк [9; 10; 11], К. Г. Городенська [12; 13], Т. А. Коць [14] та ін.

Мета пропонованого дослідження – проаналізувати особливості словотвірного освоєння чужомовних назв предметних дій, простежити тенденції у відборі й уживанні словотворчих формантів, що допомагають адаптувати їхні основи в українській літературній мові.

Виклад основного матеріалу. З-поміж новітніх запозичень-іменників наявно чимало тих, що виражають предметні дії. До «найважливіших» суфіксів, які вербалізують в іменниках предметну дію, належать *-н'н'-, -ен'н'-, -ацій-, -изацій-* [15, с. 30–31]. За спостереженнями Н. Ф. Клименко, у добу глобалізації відбувається збільшення кількості іменників-назв предметних дій і под., розширення кола запозичень у терміносистемах, зокрема й узвичаєних в українській мові лексем «на *-і(я), -ці(я), -аці(я), -ізаці(я), -изаці(я), -оз, -ез,* а також активізація новіших з кінцевими *-інг (-енг)*» [16, с. 4]. У публіцистичному й науковому стилях наявні новітні запозичення із суфіксами *-цій-, -ацій-, -изацій-/ізацій-*, що в сучасній

українській літературній мові не втрачають відтінку книжності: *автентифікація**, *авторизація**, *аквізіція** (*аквізація*) (*спец.*), *валідація** (*комп.*), *верифікація** (*книжн.*), *візуалізація** (*спец.*), *віртуалізація** (*спец.*), *глобалізація**, *декантація** (*спец.*), *делегітимізація** / *делегітимація* (*юр.*), *дефрагментація** (*інформ.*), *диджиталізація**, *емпатизація*, *імплантація** (*вет.*, *мед.*, *біол.*), *імплементація** (*юр.*), *інсталяція** (*комп.*), *легітимізація** / *легітимація** (*юр.*), *олігархізація** / *олігархія* (*книжн.*), *офшоризація*, *прокрастинація** (*псих.*), *реімплантація** (*мед.*), *розвіртуалізація**, *стигматизація** (*соц.*), *токенізація** (*комп.*, *лінгв.*) тощо.

Серед лексем, запозичених до української мови готовими структурами – разом із формантом, є ті, що суфікси в них *-ацій-*, *-изацій-* / *-ізацій-* виокремилися за допомогою зіставлення спільнокореневих синхронно освоєних чи похідних чужомовних основ, напр.: *валідація* (англ. *validation*) – *валідний*, *валідатор*; *верифікація* (англ. *verification*) – *верифікувати*; *віртуалізація* (англ. *virtualization*) – *віртуальний*; *диджиталізація* (англ. *digitization*) – *диджитал*, *диджиталізувати*; *прокрастинація* (англ. *procrastination*) – *прокрастинувати*, *прокрастинатор*; *токенізація* (англ. *tokenization*) – *токен*, *токенізувати* і под.

Деякі іменники із суфіксами *-ацій-*, *-изацій-* / *-ізацій-* для ословлення опредметненої дії утворено не від дієслів, а від інших іменників: *олігархізація* / *олігархія* (← *олігарх*), *офшоризація* (← *офшор*). Такі словотвірні структури Н. Ф. Клименко кваліфікувала (на прикладі лексеми *бартеризація*) як «дієйменник без дієслова» [9, с. 154].

Звуковий лад і граматична організація української мови зумовлюють вибір користувачів: з двох спільнокореневих словотвірних структур із тим самим словотвірним значенням, напр., *легітимізація** і *легітимація**, *олігархізація** та *олігархія*, обирають переважно простішу, коротшу, тобто надають перевагу, де це можливо, словотвірній структурі із суфіксом *-ацій-*, а не *-изацій-* / *-ізацій-*, пор.: *Частково сформована та невизнана персоніфікація власності детермінують відсутність її легітимізації* (В. Брановицький) і *Легітимація знання неможлива без освіти ...* (І. Матюшина); *Однією з основних економічних і структурних диспропорцій, які накопичилися в українській економіці ще до початку світової фінансової кризи і лише загострилися в 2010–2020 роках, є критичний рівень олігархізації економіки* (К. Борщ) і *Олігархія України й корупція, загарбання інформаційного простору України Росією, а потім і відкритий наступ «руського міра» зробили свою чорну роботу* (В. Іваненко).

Мовна практика показала, що нові іншомовні морфеми постають в українській мові на тлі активного запозичення чужомовних лексем і внаслідок словотвірної асиміляції їхніх структур із регулярно повторюваними елементами. Останні двое десятиріч позначено тенденцією до збільшення кількості

запозичень з англійської мови. Чимало з них потрапляє до української мови зі словотворчим формантом *-инг-/інг-*. Донедавна цей суфікс не був серед регулярних освоєних іншомовних морфем. У деяких спеціальних лінгвістичних словниках початку ХХІ століття його навіть не зафіксовано.

У частотно-валентному словнику афіксальних морфем сучасної української літературної мови в реєстрі суфіксальних морфем, укладеному 1998 року, структури із суфіксом *-инг-/інг-* наявні. Проте вони позначені вкрай малою кількістю слів, виявленою в автоматизованій інформаційно-дослідницькій системі «Морфемно-словотвірний фонд української мови»: 2 слова / 7 слів [17, с. 185, с. 225]. Реєстр суфіксів «Словника українських морфем», перевиданого 2001 року, не містить форманта *-инг-/інг-* [18]. У словниковій статті «Української мови: енциклопедії» 2004 року серед прикладів запозичених суфіксів (*-ад-*, *-аж-*, *-ал-*, *-ант-/янт-*, *-ат-*, *-евт-*, *-ент-*, *-ер-*, *-ес-*, *-из-/із-*, *-ист-/іст-*, *-изм-/ізм-*, *-ор-/тор-*, *-атор-*, *-ур-* та ін.) суфікса *-инг-/інг-* також не зазначено [19, с. 669–670], що підтверджує його нерегулярність в окреслений період.

На початку ХХІ століття, що відзначений у сучасній мовній практиці стрімким засиллям англізмів, з-поміж новітніх запозичень набагато помітнішими стали словотвірні структури з формантом *-инг-/інг-*. Це засвідчено в чималій кількості досліджень динамічних процесів в українському лексиконі [9; 14; 3; 13; 4; 7 тощо]. Спостерігаємо, що зафіксовані в різних словниках сучасної української мови запозичені назви для позначення опредметнених дій із формантом *-инг-/інг-* переважають над раніше освоєними лексемами з тим самим значенням з іншомовними словотворчими формантами *-іцій-*, *-ацій-*, *-изацій-/ізацій-*. Водночас суфікс *-инг-/інг-* в українській мові хоч і набув досить активного вживання, проте не став типовим словотворчим формантом для української дериватології. Він майже не бере участі у творенні нових слів (зафіксований лише в поодиноких новотворах-гібридах), тому не може набути в ній продуктивності. Афікс *-инг-/інг-* потрапляє до української мови в складі запозичених основ – готових структур, напр.: *апрайтинг*, *аутсорсинг** (*бізн.*), *банкінг*, *бендинг*, *білдинг**, *бітбоксинг** (*муз.*), *блогінг**, *блоринг*, *бондинг** (*косм.*), *брендинг** (*екон.*, *марк.*), *брифінг**, *букінг**, *булінг**, *вендинг** (*марк.*), *газлайтинг** (*псих.*), *грейдинг**, *дебагінг** (*комп.*), *демпінг** (*екон.*), *дрейпінг*, *дрифтинг** (*спорт.*), *клінінг**, *кліпінг*, *копірайтинг**, *коучинг**, *лайфхакінг** (*лайфгакінг**), *майнінг** (*комп.*, *фін.*), *мерчандайзинг** (*мерчендайзинг**), *моделінг**, *модинг** (*техн.*), *моніторинг**, *неймінг** (*марк.*), *нонтуринг*, *пітчинг** (*кіно*), *подкастинг** (*інформ.*), *постинг**, *райтинг**, *рендеринг** (*комп.*), *ресерчинг**, *семплінг*, *скейлінг*, *скрабінг** (*косм.*), *скролінг** (*комп.*), *сталкінг** (*соц.*), *стентинг*, *стробінг** (*косм.*), *таргетинг** (*марк.*), *твітинг**, *трейдинг** (*фін.*), *тренінг**, *тюнінг** (*авто*), *факторинг* (*фін.*), *фактчекінг**, *флешмобінг**, *форфейтинг** (*фін.*), *фреймінг** (*псих.*), *фрилансинг*, *чеймінг** (*комп.*), *шеймінг**, *шопінг**.

Модне сьогодні слово *тренінг** («тренування, а також спеціальний тренувальний режим» [20, с. 1472]) має в українській мові давно запозичені й адаптовані відповідники *тренувати*, *тренуватися*, *тренування*, *тренаж* (*спец.* «те саме, що тренування» [20, с. 1472]) та ін. Щоправда, лексему *тренінг*, що потрапила до української мови готовою структурою, активізовано з появою в українському суспільстві нового явища,

¹ Тут і далі позначка (*) вказує на фіксацію лексеми в якомусь із зазначених словників: Активні ресурси сучасної української номінації: ідеографічний словник нової лексики / Є. А. Карпіловська (відп. ред.) та ін. Київ: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.; Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.; Полюга Л.М. Словник українських морфем. Львів: Світ, 2001. 446 с.; Словник іншомовних слів / уклад.: Л.В. Музичко, Л.М. Шкарапута, С.М. Морозов. Київ: Наукова думка, 2019. 785 с.; Биби́к С.П., Сю́та Г.М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. Харків: Фоліо, 2006. 623 с.; Словник новітніх англізмів / уклад.: Л. Белей та ін. Київ: Наукова думка, 2022. 320 с. URL: <http://www.inmo.org.ua/departments/mnmu/publications/>; Словник української мови: у 20 т. (2010–). Київ: Наукова думка. URL: <https://sum20ua.com/>

як-от: «Метод активного навчання, спрямований на засвоєння нових навичок, знань чи їх удосконалення в будь-якій сфері» [21, с. 269]. Саме із цим значенням слово *тренінг* розвинуло в українській мові словотвірну похідність: *тренінговий*, *тренінговість*, *позатренінговий*, *антитренінг*, *антитренінговий* тощо.

В. П. Олексенко на початку XXI століття, окресливши іменникову словотвірну категорію опредметнених значень дієслівних предикатів, зазначив, що широкоживаний суфікс *-ація*, який бере участь у перекатигоризації значень дієслівних основ іншомовного походження і за допомогою якого сформовано продуктивний словотвірний тип, «функційно адекватний» питомому українському суфіксові *-н'н'*. Проте, за спостереженнями лінгвіста, про повну дублетність у сучасній українській мові не йдеться, бо «іменники на *-ація* виявилися придатнішими для обслуговування спеціальних сфер словникового складу мови, а іменники на *-ння* використовуються як у спеціальному, так і загальному вжитку...» [22, с. 23–24].

З того часу запозичення чужомовних лексем набуло дещо іншого характеру. Для освоєння новітніх запозичень мовці дедалі більше залучають питомі українські словотворчі засоби. У цій тенденції особливо помітний продуктивний суфікс *-н'н' / -ен'н'*. Він, експлікуючи в освоєних у сучасній українській мові іншомовних лексемах словотвірне значення опредметнених дій, поступово стає конкурентом чужомовним формантам *-ція*, *-ація*, *-изація* / *-ізація*, *-инг* / *-інг*. За традицією, що усталилася в іменниковому словотворі, варіанти суфікса *-н'н'* приєднують до дієслівних основ: *-ін'н'* – до основи на *-и*; *-н'н'* – до основи на *-і*, *-а* / *-ува*; *-ен'н'* – до основи на приголосний [19, с. 670; 15, с. 91–92]. У мовній практиці сучасного українського суспільства вже сформувався певний корпус девербативів із цим словотворчим засобом, напр.: *авізування** (фін.), *автентифікування*, *авторизування*, *блюрування*, *бондування*, *брендування** (екон., марк.), *брифування**, *верифікування** (книжн.), *вірирування**, *гендерування*, *голдуювання** (холдування*) (фін.), *грейдування**, *дебагування*, *дезавуювання** (дипл., юр.), *декантування** / *декантирування** (спец.), *дефрагментування** (інформ.), *дисконтування* (екон., фін.), *дронування* (сформовано способом черезступеневого словотворення), *емпатизування*, *імплантування** (вет., мед.), *імплементація** (юр.), *інсталювання**, *кешування** (інформ.), *клікання** (інформ.), *криптування*, *лобіювання** (екон., політ.), *мердження*, *мікикування**, *моніторування*, *олігархізування**, *пінгування** (комп.), *ранжування** (рангування) / *ранжирування** (книжн.), *реімплантування*, *ремітування** (фін.), *розвіртуалення*, *семплування*, *сканування** (спец.), *скрабування** (косм.), *скролення*, *стентування** (мед.), *стробування** (спец.), *таргетування** (марк.), *тегування*, *тейпування*, *тендерування*, *тригерування*, *форфейтування*, *фростування*, *хеджування** (фін.), *чипування**. Словотвірний тип із суфіксом *-н'н'* став продуктивним в освоєнні запозичень і відтак набув статусу словотвірного зразка, за аналогією до якого адаптують чужомовні одиниці для позначення опредметнених дій.

Деякі спільнокореневі словотвірні моделі аналізованих іменників утворюють варіанти й функціують паралельно. Із запозиченнями з іншомовними формантами щодалі активніше конкурують освоєні відповідні словотвірні структури з питомим українським суфіксом *-н'н'*, порівняйте: *автентифікація** – *автентифікування*, *авторизація** – *авторизування*, *верифіка-*

*ція** – *верифікування**, *декантація** – *декантування** / *декантирування**, *дефрагментація** – *дефрагментування**, *імплантація** – *імплантування**, *імплементація** – *імплементація**, *інсталяція** – *інсталювання*, *реімплантація** – *реімплантування*, *розвіртуалізація** – *розвіртуалення*, *блюринг* – *блюрування*, *бондинг** – *бондування*, *брендинг** – *брендування**, *грейдинг** – *грейдингування** – *грейдування**, *дебагінг* – *дебагування*, *моніторинг** – *моніторування*, *скрабінг** – *скрабування**, *скролінг** – *скролення*, *стентинг* – *стентування**, *стробінг** – *стробування**, *таргетинг** – *таргетування**, *форфейтинг** – *форфейтування*.

У незначній кількості іменників із суфіксом *-н'н'*, у складі твірних основ яких є формант *-инг* / *-інг*, спостерігаємо ефект нанизування певного словотвірного значення: ‘опредметнена дія’ → ‘дія’ → ‘опредметнена дія’. Ці іменники можуть бути утворені безпосередньо від дієслів, напр., *клінінгування* (← *клінінгувати*), *тюнінгування* (← *тюнінгувати*), чи можуть бути похідними від іменників з афіксом *-инг* / *-інг* за словотвірною аналогією до зазначеного зразка способом черезступеневого словотворення, напр.: *грейдингування** (← *грейдинг*), *фітингування* (← *фітинг*).

Нині простежуємо тенденцію до застосування інших «конкурентоспроможних» питомих словотворчих суфіксів в освоєнні деяких запозичених структур у сучасній українській літературній мові. Паралельно з назвами опредметнених дій із формантом *-инг* / *-інг* мовці створюють іменники із суфіксом *-ств* для позначення опредметненої дії відносно до особи – виконавця дії. У сучасній українській літературній мові словотворчий суфікс *-ств* із семантикою опредметненої дії не продуктивний. Проте останнім часом в освоєнні запозичених слів виявляємо певну активність цього суфікса. За допомогою нього утворено іменники від чужомовних лексем зі словотворчим формантом *-ер*, який у мові-джерелі слугує для вербалізації особи, напр.: *блогінг** – *блогерство**, *вейпінг* – *вейперство**, *гакінг* (хакінг) – *гакерство* (хакерство*), *геймінг* – *геймерство**, *гейтинг* (хейтинг) – *гейтерство** (хейтерство*), *догхантерство*, *копірайтинг** – *копірайтерство**, *менторинг* – *менторство**, *піджеїнг** (PJing) – *піджейство** (PJ), *пранкінг* – *пранкерство**, *рейдерство**, *свінгерство**, *спамерство**, *спічрайтинг** – *спічрайтерство**, *сталкінг** – *сталкерство**, *стрімінг** – *стрімерство**, *трейдинг** – *трейдерство**, *фоловерство*, *фрилансинг* – *фрилансерство**. Як бачимо, упродовж кількох останніх років у сучасній українській мові питомі суфікси починають поступово витісняти «чужинця» – формант *-инг* / *-інг*.

Синхронне освоєння запозичень іноді зумовлює і триваріантні ряди спільнокорених лексем зі значенням опредметненої дії, напр.: *модерація** – *модерування** – *модераторство*. Попри спільне для кожної з наведених мовних одиниць лексичне значення в них наявні й відмінні семи: ‘загалом опредметнена дія’, ‘необмежено тривала опредметнена дія’ чи ‘опредметнена дія відносно до особи, що виконує її’.

Деякі іншомовні морфеми, що в другій половині XX століття були досить помітними у складі запозичених словотвірних структур української мови й слугували в ній для створення нових слів, сьогодні «втрачають свої позиції». Зокрема, суфікс *-аж* із семантикою опредметненої дії майже не трапляється в новітніх запозиченнях аналізованого періоду. До поодиноких уживань належать *декупаж**, *татуаж**.

Співвіднесення лексеми *декупаж* (від франц. *découper*, «техніка декорування, яка ґрунтується на скрупульозному вирізанні малюнків із різних матеріалів (тканин, паперу і т. ін.) і наклеюванні або прикріпленні їх на поверхні меблів, посуду, тканин і т. ін.» [23] із запозиченим раніше спільнокореневим словом *кутірувати* (від франц. *couper* «відрізати, вкорочувати хвіст або вуха собаки») [23] дає змогу виокремити в ній уже наявні в сучасній українській мові морфеми: суфікс *-аж-* і префікс *де-*. Водночас у мовній практиці паралельно сформувалися відповідники – адаптовані до української граматики спільнокореневі словотвірні структури: дієслово *декупажувати* й іменник *декупажування*.

Лексема *татуаж** («те саме, що татуювання») [20, с. 1433]) конкурує з раніше освоєним словом *татуювання*. Щоправда, мовці поступово дещо розмежували ці лексеми за відтінками значення та сферою використання: слово *татуаж* уживане насамперед у косметології, а *татуювання* загалом стосується різновиду сучасного мистецтва.

Для аналізованого періоду також не характерні запозичення зі словотворчим формантом *-изм/-ізм-* із семантикою опредметненої дії. Відома лише незначна кількість лексем із цим суфіксом, напр.: *ейджизм**, *лобізм**, *мачизм*. У сучасній українській мові до іменника *лобізм** сформувався його «українізований» відповідник *лобіювання** із суфіксом *-н'н'-*, що через узагальненішу семантику опредметненої дії функційно переважає над «книжним» суфіксом *-изм/-ізм-* із тією самою, але вужче спрямованою, семантикою.

Семантична близькість дієслів та іменників, що виражають опредметнені дії, зумовлює регулярність певних префіксальних морфем в адаптованих іншомовних іменникових структурах. Є.А. Карпіловська, окреслюючи інноваційні процеси в різних функційних стилях сучасної української мови кінця ХХ – початку ХХІ ст., звернула увагу на активізацію словотвірних моделей іменників з іншомовними префіксами *ре-* і *де-/дез-*, що реалізують «розширення спектрів характеристики деяких процесів, напр., опозицій понять “відновлення / припинення процесу”» [9, с. 42–43]. У новітніх запозиченнях-іменниках для позначення опредметнених дій, напр., *дебагування*, *дебондинг* – *дебондування*, *деімплементация*, *деінсталяція*, *делегітимізація** / *делегітимація*, *деолігархізація*, *демаркетинг**, *деофіширизація*, *дефрагментація** – *дефрагментування**, *ребрендинг**, *реінсталяція*, *репайтинг** префікс *де-* експлікує семантику ‘припинення, відсутність, заперечення, усунення’, а формант *ре-* вказує на ‘повторність / відновлення’.

У деяких спільнокореневих запозичень простежуємо неоднозначне словотвірне освоєння, напр.: *дебагінг* (*debugging*), *дебондинг* (*debonding*), *делегітимізація** (*delegitimation*) / *делегітимація* (*delegitimation*); *ребрендинг** (*rebranding*), *реінсталяція* (*reinstallation*), *репайтинг** (*rewriting*). З одного боку, у мовній практиці українців уже зафіксовано твірні основи зазначених лексем, які можна кваліфікувати як похідні з префіксами *де-*, *ре-*. З іншого боку, у мові-джерелі, з якої запозичено твірні основи, наявні й префіксальні деривати, що могли потрапити до сучасної української мови готовими структурами. Зіставивши чужомовні основи, можемо лише констатувати наявність у них відповідних формантів.

Виявляємо й інші спільнокореневі слова, запозичення яких до сучасної української мови відбулося синхронно й готовими структурами в складі професійної лексики через те, що вони

функціують як опозиції в межах парадигматичних (родо-видових) відношень. Такими, напр., у сфері технологій вторинного перероблення відходів є іменники для позначення опредметнених дій *апсайклінг**, *ресайклінг**, *даунсайклінг*, *фрисайклінг*, порівняйте: *Чи знаєте Ви ці чотири іншомовні слова та їхнє тлумачення: апсайклінг, даунсайклінг, ресайклінг і фрисайклінг? Всі вони безпосередньо стосуються циркулярної економіки, яка заснована на реалізації замкнених циклів у процесах виробництва, обігу та споживання* (Центр ресурсоефективного та чистого виробництва).

Висновки. Отже, окреслена мовна практика загалом засвідчує стремління українців пристосувати чужомовні номінації до узвичаєних у національному лексиконі словоформ. Освоюючи їх на ґрунті питомого словотворення як назви для позначення опредметнених дій, мовці дедалі активніше послуговуються продуктивним суфіксом *-н'н'-* / *-ен'н'-* і менше продуктивним суфіксом *-ств-*. Унаслідок цього може виникати конкурування між спорідненими основами із запозиченими та питомими словотворчими засобами, що їх формують. На думку К. Г. Горденської, «український, передусім професійний соціум вибере одну з варіантних назв і кодифікує її як нормативну, інші назви або вийдуть з ужитку, або зазнають функціонально-стильової диференціації» [13, с. 7]. Водночас ухвалення до української мови чималої кількості запозичень потребує пильної уваги, виваженого їх освоєння задля збереження самобутності української мови. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з розкриттям похідності адаптованих новітніх запозичених основ в українській літературній мові.

Література:

1. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі засобів масової інформації). Київ: Пугач, 2005. 388 с.
2. Фурса В.М. Семантико-граматичне та словотвірне освоєння невідмінюваних імен. Київ: Інститут української мови НАН України, 2005. 252 с.
3. Навальна М.І. Динаміка лексики української періодиці початку ХХІ ст. Київ: Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бурого, 2011. 328 с.
4. Коробова І. О. Словотвірне освоєння новітніх запозичень сучасною українською мовою. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Філологія, педагогіка, психологія*. 2013. Вип. 27. С. 158–162.
5. Архипенко Л. М. Особливості засвоєння іншомовних структурних елементів у системі української мови. *Матеріали IV Міжнародної наукової конференції «Сучасна україністика: наукові парадигми мови, історії, філософії»*. Харків: Видавець Іванченко І.С., 2014. С. 58–63.
6. Тараненко О.О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ – ХХІ ст.). Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого, 2015. 248 с.
7. Баган М. П. Англізація сучасного українськомовного комунікативного простору: причини, основні вияви та наслідки. *Українська мова*. 2020. 1(73). С. 38–53. DOI: <https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.01.038>
8. Олексенко В. П. Структурно-семантичні особливості неолексем на позначення культурно-мистецької сфери. *Записки з українського мовознавства*. 2021. № 28. С. 149–168. DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2021.28.235532>
9. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого, 2008. 336 с.
10. Карпіловська Є. Мода на слова і норма мови. *Культура слова*. 2012. Вип. 77. С. 134–140.

11. Кислюк Л. П. Освоєння нової іншомовної лексики системою українського словотвору. *Мовознавчий вісник*. 2013. № 16–17. С. 112–122.
12. Городенська К. Г. Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови. *Українська термінологія і сучасність*. Київ: КНЕУ, 2009. Вип. VIII. С. 3–9.
13. Городенська К. Г. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм? *Українська мова*. 2013. № 2 (46). С. 3–12.
14. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі. Київ: Логос, 2010. 303 с.
15. Клименко Н. Ф. Основи морфеміки сучасної української мови. Київ: ІЗНМ, 1998. 182 с.
16. Клименко Н. Словотворення в українському науковому стилі початку ХХІ ст. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2017. Вип. 64. С. 1–13.
17. Словник афіксальних морфем української мови / Н.Ф. Клименко та ін. Київ: Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні Національної академії наук України, 1998. 440 с.
18. Полюга Л. М. Словник українських морфем. Львів: Світ, 2001. 446 с.
19. Клименко Н. Ф. Суфікс. *Українська мова: енциклопедія* / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (ред.). Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 669–670.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та гол. ред. В.Т. Бусел. Київ – Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
21. Словник новітніх англізмів / уклад.: Л. Белей та ін. Київ: Наукова думка, 2022. 320 с. URL: <http://www.inmo.org.ua/departments/mnmu/publications/> (дата звернення: 17.10.2025).
22. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. Київ, 2002. 36 с.
23. Словник української мови: у 20 т. (2010–). Київ: Наукова думка. URL: <https://sum20ua.com/> (дата звернення: 07.10.2025).

Kutsak H. Main trends in the word-formative adaptation of foreign names for denoting objectified actions in contemporary Ukrainian literary language

Summary. The article describes the word-formative adaptation of foreign lexical items used to denote objectified actions against the background of selection tendencies for derivational means and word-formation traditions in

contemporary Ukrainian; it systematizes regularly used foreign formants and the productive proper nominal word-formative suffixes that correspond to them; it identifies variants of adaptation of borrowed cognate structures.

For a long period, the adaptation of foreign nominative units in word formation was associated primarily with nouns, which possess the most functionally branched suffixal derivation and, as names of new realities, are always objectively more salient among other conceptual categories. Among recent noun borrowings there are many that express objectified actions. The phonological profile and grammatical organization of Ukrainian determine users' choices: users tend to prefer the simpler, shorter form between two cognate derivational structures with the same derivational meaning.

Language practice has shown that new foreign morphemes emerge in Ukrainian in the context of active integration of foreign lexical items and through word-formation assimilation of their structures with regularly recurring elements. The last two decades, marked by a rapid influx of Anglicisms, have made derivational structures with the foreign formant *инг-/інг-* especially noticeable among the newest borrowings. At the same time, speakers increasingly engage native Ukrainian word-formation devices to integrate recent borrowings. In this tendency the productive suffix *-н'н' / -ен'н' / -ств-* is particularly prominent. We also observe activity of the suffix *-ств-*. Some cognate derivational models of the analyzed nouns form variants and function in parallel. Consequently, there is an expansion of the corpus of “competitive” proper word-formative suffixes involved in the adoption of certain borrowed structures in contemporary Ukrainian literary language. In addition, the semantic closeness of verbs and nouns that express objectified actions also conditions the regularity of certain prefixal morphemes in adapted foreign nominal structures.

Key words: borrowings to denote objectified actions, word-formative adaptation, proper nominal word-formative suffixes, borrowed formants, foreign bases.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 22.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 21.11.2025

Дата публікації: 30.12.2025